

شهیدان مسیحی نجران

بازنویسی تاریخ پیش از اسلام عربستان جنوبی

براساس نسخه عربی

دکتر خوان پدرو مُنفرر- سَلا

ترجمه

دکتر مهناز بابایی



آثار و اسناد ملی ایران

این کتاب با کاغذ کتاب سبک یا بالکی (Bulky Paper) فرآورده کشورهای اروپایی، چاپ شده و در فرآیند تولید آن، هیچ گونه آسیبی به محیط زیست نرسیده است، و مطالعه با آن لذت بخش تر است.



www.ketab.ir

سرشناسه:	منفرد - سلا، خوان پدرو، Monferrer sala, juan pedro
عنوان و نام پدیدآور:	شهیدان مسیحی نجران؛ بازنویسی تاریخ پیش از اسلام عربستان جنوبی براساس نسخه عربی / خوان پدرو منفرد - سلا؛ ترجمه مهناز بابایی.
مشخصات نشر:	تهران؛ انتشارات مروارید، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری:	۱۰۰ ص؛ مصور، جدول، نقشه؛ ۱۴/۵ x ۲۱/۵ س.م.
شابک:	978-622-324-106-2
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	Redefining history on pre-Islamic accounts: the Arabic recension of the Martyrs of Najrân, 2010
یادداشت:	نمایه
عنوان دیگر:	بازنویسی تاریخ پیش از اسلام عربستان جنوبی براساس نسخه عربی
موضوع:	آل الحارث مقدس، شهید، قرن ۶ م.
موضوع:	Arethas, Saint, martyr
موضوع:	دیر کاترین مقدس (جبل سینا) - نسخه های خطی
موضوع:	Saint Catherine (Monastery : Mount Sinai) - Manuscripts
موضوع:	شهیدان مسیحی - عربستان جنوبی / Christian martyrs - Arabia, Southern
موضوع:	مسیحیت - عربستان جنوبی - تاریخ / Arabia, Southern - Church history
شناسه افزوده:	بابایی، مهناز، ۱۳۵۸ -، مترجم.
رده بندی کنگره:	BR۱۶۰۸
رده بندی دیویی:	۲۷۲
شماره کتابشناسی ملی:	۹۳۰۲۳۴۸

This is a Persian Translation of:
Redefining History on Pre-Islamic Accounts:
the Arabic recension of the Martyrs of Najrân

by:
Juan Pedro Monferrer Sala

Translated by:
Dr. Mahnaz Babaee

Morvarid Publication
Iran, Tehran, 2024



انتشارات مروارید

تهران، خیابان انقلاب، خیابان ابوحنیفه، خیابان وحید نظری، پلاک ۲۹/ کد پستی ۱۳۱۵۶۸۵۵۳۳
دفتر: ۶۶۴۰۰۸۶۶ - ۶۶۴۱۲۰۴۶۲ - ۶۶۴۸۴۶۱۲ فاکس: ۶۶۴۸۴۰۲۷
<https://instagram.com/morvaridpub> - <https://telegram.me/morvaridpub>
تخفیف و ارسال رایگان: www.morvaridpub



شهادت مسیحی نجران

(بازنویسی تاریخ پیش از اسلام عربستان جنوبی براساس نسخه عربی)

دکتر خوان پدرو منفرید سلا

ترجمه دکتر مهناز بابایی



آماده‌سازی و تولید فنی: دفتر انتشارات مروارید
صفحه‌آرایی: الناز اسماعیل‌پور



چاپ اول: زمستان ۱۴۰۲، چاپ دوم بهار ۱۴۰۳

چاپ و صحافی: هوران

شمارگان: ۲۲۰

شابک ۹۷۸-۶۲۲-۳۲۴-۱۰۶-۲ ISBN: 978-622-324-106-2

۱۰۵۰۰۰ تومان

فهرست

مقدمه مترجم.....	۷
پیشگفتار و قدردانی.....	۱۱
(۱) چهارچوب تاریخی وقایع.....	۱۷
(۲) مختصات متن عربی.....	۲۵
(۳) محتوا و ساختار.....	۳۵
(۱-۳) آغاز روایت: ساخت بستری تاریخی.....	۳۸
(۲-۳) آزار و اذیت نجرانیان: شهادت مسیحیان و سوزاندن شهر.....	۴۷
(۳-۳) تهاجم پادشاهی آکسوم علیه فرمانروای یهودی در عربستان جنوبی.....	۶۹
(۴-۳) داستانی فرعی.....	۷۲
(۵-۳) بازگشت به نزاع.....	۷۴
(۶-۳) احیای مسیحیت در نجران و سبا.....	۷۷
(۷-۳) پایان‌بندی.....	۷۹
کتاب‌شناسی.....	۸۱
تصاویر.....	۹۷
نمایه.....	۱۰۱

مقدمه مترجم

«تعلقات دینی» در جهان اواخر عهد باستان جدا از سیاست نبوده است. این موضوع، به خوبی در واقعۀ چهار مسیحیان نجران، در نیمه نخست سده ششم میلادی، عیان است. در واقع آنچه در شهر نجران رخ داد، تلاقی سیاست‌های توسعه‌طلبانه چهار دولت معتبر آن روزگار، یعنی امپراتوری بیزانس، شاهنشاهی ساسانی، پادشاهی آکسوم و پادشاهی حمیر در منطقه‌ای بود که به‌رغم دورافتاده بودن، نقشی مهم در مسیرهای تجاری آن روزگار ایفا می‌کرد. وقایع نجران از چنان اهمیتی برخوردار بوده است که از همان سده ششم میلادی تا سده‌ها بعد، حتی در روزگار توسعه‌نهایی خلافت اسلامی در منطقه، داستان آن به قلم نویسندگانی گوناگون و به چندین زبان مختلف ضبط شده است به گونه‌ای که حتی می‌توان بازتابی از آن را در متن قرآن (سوره نساء) ذیل روایت مشهور به اصحاب اخدود مشاهده کرد. به‌طور کلی، منابع تاریخی مرتبط با تحولات عربستان جنوبی طی سده ششم میلادی و به‌خصوص وضعیت مسیحیان نجران را می‌توان به دو دسته منابع کتبی و ادبی تقسیم‌بندی کرد. در چند دهه اخیر، افزایش علاقه محققان به بررسی کتیبه‌های بی‌شمار یافت شده از شبه‌جزیره عربستان (چه عربستان

شمالی چه جنوبی) باعث به وجود آمدن تحولی عظیم در درک ما نسبت به تاریخ و فرهنگ این منطقه در دوران پیش از اسلام شده است. در این زمینه، تعدادی از کتیبه‌های یافت شده از یمن و منطقه نجران به زبان‌های گعزی، سبائی و سریانی به شکلی مستقیم با تحولات سیاسی، نظامی و دینی عربستان جنوبی در نیمه سده ششم میلادی مرتبط است. جز این، بخشی دیگر از دانسته‌های ما از این رویدادها از خلال منابع ادبی نگاشته شده به زبان‌های یونانی (از جمله شهادتنامه حارث و جرجنتیوس)، سریانی (از جمله نامه‌های شمعون بیت آرشامی و کتاب حمیریان)، گعزی (از جمله شهادتنامه ازقیر و شهادتنامه حارث) و عربی به دست می‌آید.

منابع موجود به زبان عربی، خود به دو دسته عربی - اسلامی و عربی - مسیحی تقسیم می‌شوند. تاکنون بیشتر پژوهش‌های انجام شده درباره تاریخ مسیحیت در نجران متمرکز بر منابع یونانی و سریانی بوده‌اند و منابع عربی - مسیحی موجود کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند. کتاب حاضر درواقع، پژوهشی اختصاصی در یکی از متون متعلق به سنت عربی - مسیحی از روایت کشتار مسیحیان نجران است که امروزه در نسخه خطی شماره ۵۳۵ مجموعه سینا باقی مانده است. این نسخه درحقیقت یک ترجمه عربی از متن یونانی شهادتنامه حارث است اما نکته مهم درباره آن این است که این یک ترجمه صرف نیست. در طول متن شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد مترجم - مؤلف متن عربی به منابع بیشتری دسترسی داشته است که آن‌ها را در خلال متن وارد کرده است و از این حیث آن را در شمار منابع قابل اعتنا در زمینه تاریخ مسیحیت در نجران و حمله پادشاهی آکسوم به سرزمین حمیر در نیمه نخست سده ششم میلادی قرار می‌دهد.

متن این روایت تا به امروز ویرایش، ترجمه و منتشر نشده است. نویسنده کتاب حاضر، خوان پدرو منفرر - سلا، استاد تمام مطالعات عربی و اسلامی در دانشگاه کوردوبا، برای نخستین بار این متن را در یک بستر تطبیقی با

سایر منابع موجود مورد بررسی قرار داده است و آن گونه که خود در متن کتاب اشاره کرده است، در حال تهیه نسخه ویراسته و ترجمه این متن است. بررسی های انجام شده از سوی نویسنده در طول این کتاب نشان می دهد که نسخه های عربی موجود از این داستان چگونه می توانند به کامل تر شدن درک ما از تحولات منطقه نجران و همچنین چگونگی انتقال روایات آن از سده ششم میلادی به عصر اسلامی کمک کنند.

نویسنده در طول کتاب، به کرات از متن عربی نقل قول های مستقیم آورده است، اما تمام این نقل قول ها به شیوه آوانویسی متن عربی به رسم الخط لاتین است. از آنجایی که شیوه رسم الخط عربی و فارسی به یک روال است، مترجم لازم دانست که تمام این نقل قول ها را به رسم الخط عربی برگرداند تا با متن فارسی تداخل ایجاد نشود. اما از آنجایی که اصل متن عربی تاکنون منتشر نشده است، برای پرهیز از ایجاد خطا در این امر، تلاش شد تا به تصویر نسخه خطی ۵۳۵ مجموعه سینا دسترسی حاصل شود. خوشبختانه تصویر دیجیتال این نسخه خطی با کیفیتی بالا در اختیار مترجم قرار گرفت و در طول ترجمه این کتاب هر یک از متن عربی نقل قول شده است از این تصویر استفاده شده است. لازم به ذکر است تمام ویژگی های خطی از جمله نقطه گذاری ها و غیره که در این ترجمه دیده می شود منطبق با اصل متن عربی است و نه اشکال تایپی. برای آشنایی خواننده با شیوه رسم الخط و وضعیت کلی این نسخه خطی، در انتهای ترجمه حاضر تصویر تعدادی از صفحات این نسخه ضمیمه شده است که در اصل کتاب این تصاویر وجود ندارد و افزوده مترجم است.

نکته قابل ذکر دیگر مرتبط با عنوان کتاب است.^۱ اختلاف مختصری که

۱. عنوان اصلی کتاب به قرار زیر است:

Redefining History on Pre-Islamic Accounts: The Arabic Recension of the Martyrs of Najrân

میان عنوان اصلی و عنوان ترجمه فارسی دیده می‌شود، تعمداً از سوی مترجم ایجاد شده است تا موضوع کتاب در نگاه نخست برای خواننده فارسی‌زبان، قدری گویاتر باشد. جز این در هیچ کجای دیگر در ترجمه انحرافی از اصل کتاب صورت نگرفته است.

مهناز بابایی

بهار ۱۴۰۲

پیشگفتار و قدردانی

هدف پژوهش حاضر فراهم آوردن یک مطالعه تطبیقی در موضوع محتوا و ساختار رونوشت عربی از روایت شهادت مسیحیان نجران در عربستان جنوبی برای محققان است. این رونوشت عربی، که در نسخه خطی مجموعه سینا (شماره ۵۳۵) باقی مانده است، مهم ترین شاهد عربی در خصوص شرح شهادت مسیحیان نجران به شمار می رود. از آنجایی که شرح داستان شهادی نجران تاکنون تنها از طریق سنت متون یونانی و سریانی شناخته شده است، سعی شده است تا در صفحات پیش رو تحلیلی براساس مقایسه این سنت شناخته شده با اطلاعات ارزشمند استخراج شده از نسخه عربی این داستان ارائه شود.

در سال ۱۹۷۱ میلادی، پرفسور عرفان شهید دو سند مهم برای تاریخ متنی و روایی این سنت مسیحی شرقی را ویرایش کرد: نخست متن سریانی موسوم به «نامه جدید شمعون بیت آرشامی» بر پایه نسخه خطی دمشق؛ و دیگری روایت عربی شهادی نجران براساس نسخه گرشونی (متن عربی به

رسم الخط سریانی) اورشلیم.^۱ در این اثر مهم، شهید صفحاتی را به شرح نسخ عربی اختصاص داد که شامل شرح شهادت مسیحیان نجران است. در آن زمان بود که توجه او به این رونوشت‌های مهم عربی جلب شد.^۲

اهمیت اطلاعات موجود در نسخه‌های عربی برای «تاریخ متن» و نیز سنت روایی این داستان، به قلم یکی دیگر از محققان تاریخ مسیحیت در نجران نیز تأکید شد. پروفیسور کریستیدس بر اهمیت سنت متنی رونوشت عربی این داستان برای کسب فهمی بهتر از چندین متن دیگر از این داستان، مانند نسخه حبشی، تأکید کرد.^۳ پروفیسور شهید در توضیح نسخ خطی، به جزئیات و ویژگی‌های جالبی اشاره کرده است که مشخصه نسخه‌های متعدد عربی این داستان است. بدیهی است که این «جزئیات» و «ویژگی‌ها» برای ردیابی رابطه بین نسخه‌های عربی و نسخه مرجع آن‌ها دارای اهمیت است. از آنجایی که در حال حاضر ویرایشی از متون عربی این داستان به کوشش نویسنده حاضر در دست تهیه است، این مطالعه مقدماتی را در مورد روابط متن عربی موجود در نسخه خطی سینا (شماره ۵۳۵) و متون یونانی و سریانی انجام داده‌ام. با این امید که این پژوهش برای محققان دانشگاهی فعال در زمینه مسیحیت شرقی قابل توجه باشد.

در این کتاب سعی کرده‌ام تا نیازهای خوانندگان دیگر، غیر از محققان دانشگاهی، که به منابع مربوط به اواخر دوران باستان و قرون وسطی علاقه‌مند هستند، برآورده سازم. با چنین انگیزه‌ای، تا آنجا که می‌توانستم سعی کردم تا این کتاب برای دانش‌پژوهان و دانش‌آموختگان سطوح بالاتر همچنان مفید فایده باشد.

1. Irfan SHAHID, *The Martyrs of Najran, New Documents*, «Subsidia Hagiographica» 49, Brussels: Societe des Bollandistes, 1971.

2. I. SHAHID, *The Martyrs of Najran*, pp. 23-24, 181-193.

3. Vassilios CHRISTIDES, "The Martyrdom of Arethas and the Aftermath: History vs. Hagiography", *Graeco-Arabica* 7-8 (1999-2000), pp. 61-62, fn. 51.

من عمیقاً مدیون دکتر جورج کی‌راز و انتشارات گورجیاس، به سبب
علاقه آن‌ها برای چاپ این کتاب هستم. همچنین از پروف‌سور الف. اوریان،
سمیر خلیل سمیر، واسیلیوس کریستیدس، عادل سیداروس، هرمان توله،
کریستن هوگل و فهرستی بی‌پایان از همکاران و دوستان برای چندین سال
حمایت شخصی و حرفه‌ای تشکر می‌کنم. خانم رزاریو پورتا، مدیر کتابخانه
دانشکده هنر در دانشگاه کوردوبا، که حرفه‌ای بودن خستگی‌ناپذیر او به این
پژوهش و بسیاری از مطالعات دیگر کمک کرده است، نیز شایسته اشاره‌ای
ویژه است. درنهایت، این کتاب را با سپاس به همسرم تقدیم می‌کنم، زیرا او
در حین نوشتن این کتاب همچون صخره‌ای متین بود.

خوان پدرو متفرر- سلا

یکشنبه، هفتم مارس سال ۲۰۱۰

اختصارات

Forty Martyrs: The Forty Martyrs of the Sinai Desert, Eulogios, the Stone-Cutter, and Anastasia, «A Corpus of Christian Palestinian Aramaic» III, edited and translated by Christa MDLLER-KESSLER & Michael SOKOLOFF, Groningen: Styx Publications, 1996, pp. 9-69.

Gregentios: Life and Works of Saint Gregentios, Archbishop of Taphar. Introduction, critical edition and translation, edited by Albrecht Berger with a contribution by Gianfranco Fiaccadori, «Millenium-Studien» 7, Berlin - New York: Walter de Gruyter, 2006, pp. 188-811.

Himyarites: The Book of the Himyarites. Fragments of a hitherto unknown Syriac work, edited, with introduction and translation by Axel MOBERG, with eight facsimiles, Lund: C. W. K. Gleerup, 1924.

El²: Encyclopedie de l'Islam. Nouvelle edition, ed. by P. Bearman, Th. Bianquis, C. E. Bosworth, E. van Donzel & W. P. Heinrichs, Leyde/Paris: Brill, 1960-2009.

Letter: La lettera di Simeone vescovo di Beth Arsam sopra i martiri omeriti, in Ignazio Gurm, Raccolta di scritti. I. Oriente cristiano I, Rome: Istituto per l'Oriente

Martyrion: «Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Ἀρέθα καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ ἐν Νεγρᾷ τῇ πόλει», in Anecdota graeca, e codicibus regiis descriptis annotatione illustravit J. Fr. BOISSONADE, Parisiis: In Regia Typographeo, 1833, V, pp. 1-62.

Martyrium Acta Sanctorum Octobris, ex Latinis & Graecis, aliarumque gentium Monumentis, servata primigenia veterum Scriptorum phrasi, Collecta, Digesta, Commentariisue & Observationibus Illustrata a J. VAN HECKE, B. BOSSUE, V. DE BUCK et E. CARPENTIER, e Societate Jesu-Presbyteris Theologis. Tomus X, quo dies vigesimus tertius et quartus continentur, Brussels: Typis Henrici Goemaere, 1861, cols. 721c-760a.

MICH. SYR,

Chronique Chronique de Michelle Syrien, patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199), editee pour la premiere fois et traduit en francaise par J.-B. CHABOT, 3 vols., Paris: Ernest Leroux, 1899, 1901, 1905, II, pp. 184-189.

New Letter Ifran SHAHID, The Martyrs of Najran. New Documents, «Subsidia Hagiographica» 49, Brussels: Societe des Bollandistes, 1971, pp. m-xxxn (Syriac text), 43-64 (English text).

Zachariah of

Mitylene The Syriac Chronicle known as that of Zachariah of Mitylene, translated into English by F.J. HAMILTON & E.W. BROOKS, London: Methuen and Co., 1899, pp. 192-202 [Zacharias Rhetor, Bishop of Mitylene].

Zuqnin

The Chronicle of Zuqnin, parts III and IV, A.D. 488-775, translated from Syriac with notes and introduction by Amir HARRAK, «Medieval Sources in Translation» 36, Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1999, pp. 78-85.